

Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

**ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ:
СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ,
УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Монографія

Київ, Харків – 2020

УДК 374.7

ББК 74.4

О-72

ISBN

Рецензенти:

Сорочан Т.М. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри філософії і освіти дорослих Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України;

Бідюк Н.М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри практики іноземної мови та методики викладання Хмельницького національного університету.

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Іван Зязюна НАПН України (протокол № 2 від 24 лютого 2020 року), Вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 1 від 27 лютого 2020 року)

Освіта дорослих: світові тенденції, українські реалії та перспективи : монографія / За заг. ред. акад. Н.Г. Ничкало, акад. І.Ф. Прокопенка. Київ, Харків : Інститут освіти дорослих імені І. Зязюна НАПН України, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2020. 544 с.

У монографії здійснено аналіз освіти дорослих як чинника розвитку людського капіталу в умовах глобалізаційних та євроінтеграційних процесів, розкрито особливості теорії та практики організації навчання дорослих в Україні та провідних країнах світу, визначено особливості андрагогічної науки та її значення для системи управління людськими ресурсами, окреслено тенденції професійної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогів та андрагогів, визначено освітні потреби різних категорій дорослого населення.

Монографія призначена для науковців, викладачів, аспірантів, усіх, кого цікавлять питання безперервного навчання та освіти дорослих.

Мамотенко А.В.)

- 2.3. Ефективні стилі взаємодії та форми навчання в освіті дорослих 134
(Прокопенко І.А.)
- 2.4. Дуальне навчання як форма професійної підготовки безробітних 140
(Завгородня К.П.)
- 2.5. Фріланс як нова форма розвитку людського капіталу в умовах неформальної освіти 145
(Ващенко Л.І.)
- 2.6. ІКТ в освіті дорослих *(Прокопенко А.І., Доценко С.О.)* 151
- 2.7. Упровадження імерсивних технологій в освітні проекти навчання дорослих *(Ізбаш С.С.)* 155
- 2.8. Відкриті дистанційні курси для дорослих *(Кухаренко В.М.)* 161
- 2.9. Використання хмарних технологій у навчанні *(Кислова М.А.)* 167
- 2.10 Використання платформи дистанційного навчання MOODLE у післядипломній медичній освіті *(Касьянова О.М., Шахова Г.А., Стриженко Т.О., Каруник К.Д.)* 172
- 2.11. Значення масових відкритих онлайн-курсів при вивченні економічних дисциплін у системі неформальної освіти дорослих *(Сотніков Д.В.)* 177
- 2.12. Філософсько-методологічні засади формування етичного ставлення до природи в освітньому просторі закладів освіти для дорослих *(Андреева А.П., Андреева Т.Т., Дзюбенко О.В, Носаченко В.М.)* 184
- 2.13. Психологічний супровід освіти дорослого населення *(Харченко С.В., Хорош М.В., Паламарчук Д.В., Паламарчук Л.А.)* 188
- 2.14. Сучасні шляхи підвищення іншомовної лінгвістичної компетенції *(Новікова Є.Б., Скрипник Н. С.)* 191
- 2.15. Теорія та практика неформальної освіти соціальних працівників за проектним підходом *(Трубавіна І.М., Цибулько Л.Г.)* 197
- 2.16. Формування здорового способу життя в системі інформальної освіти дорослих *(Харченко Н.В., Костріков А.В.)* 202
- 2.17. Формування системи безперервного професійного розвитку лікарів в Україні на сучасному етапі *(Голованова І.А., Ляхова Н.О., Белікова І.В., Філатова О.В.)* 208
- 2.18. Модель формування професійної ідентичності майбутніх фахівців медичної галузі у ЗВО *(Разумна А.Г.)* 213
- 2.19. Удосконалення неперервного професійного розвитку фахівців з охорони здоров'я впровадженням інтерактивних технологій *(Квасник О.В., Харківський В.С.)* 218
- 2.20. Досвід організації підвищення кваліфікації працівників залізничного транспорту з елементами дистанційного навчання *(Панченко С.В., Каграманян А.О., Захарченко В.В., Белікова Н.В.)* 222
- 2.21. Університети третього віку. Досвід роботи U3A Toowoomba Inc в Австралії *(Туренко Н.М.)* 228

3. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю (м. Тернопіль, 9-10 листопада 2017 р.). 2017. 276 с.

2.11. Значення масових відкритих онлайн-курсів при вивченні економічних дисциплін у системі неформальної освіти дорослих

Сотніков Д. В.

Істотні соціально-економічні перетворення та дисбаланс на ринку праці (пропозиція праці перевищує її попит) актуалізували в Україні проблеми формування та структуризації знань, що повністю задовольняють потреби держави та прагнення суспільства до безперервного інтелектуального і професійного розвитку через реалізацію індивідуальних здібностей.

В умовах глобального розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, доступності інформації та відсутності мовних перешкод, відбувається зміна організації праці. Наразі щорічно оновлюється приблизно 5% теоретичних і 20% професійних знань. Американські дослідники довели, що через оновлення інформації «старіння» фахових знань та зниження професійної компетентності фахівця на 50% відбувається значно раніше ніж за 5 років професійної діяльності [5, с. 156; 7, с. 707-708; 10, с. 257]. Зважаючи на це, заклади освіти за 4-6 років не можуть підготувати фахівців до професійної діяльності протягом усього життя хоча б тому, що старіння знань в умовах традиційної системи освіти відбувається ще до того, як закінчується навчання в закладі освіти. З огляду на це, дана проблема вирішується завдяки втіленню в життя концепції «безперервної освіти», де формальна освіта не є кінцевою, а слугує лише передумовою постійного професійного розвитку через використання засобів неформальної освіти.

Сучасність відкриває перед суспільством широкий доступ до сайтів, блогів, соціальних мереж відомих учених, науковців, викладачів, дослідників, які дають можливість швидко отримувати необхідну інформацію, ділитися досвідом, спілкуватися з фахівцями та професійно вдосконалюватися [8, с. 142]. Саме цей безмежний потік знань потребує структурування інформації за допомогою навчальних платформ масових відкритих онлайн-курсів – платформ неформальної освіти, де публікуються курси від викладачів провідних університетів світу з відкритим доступом через мережу Інтернет.

Перспективність дослідження проблеми застосування масових відкритих онлайн-курсів у неформальній освіті дорослих обумовлена формуванням новітніх економічних знань із метою розвитку конкурентоспроможних, затребуваних на ринку праці фахівців

фінансово-економічної спрямованості (економіст, бухгалтер, фінансовий аналітик, кредитний консультант, податковий інспектор тощо) та працівників інших професій, зайнятих у галузях народного господарства.

Теоретичні аспекти та особливості застосування масових відкритих онлайн-курсів у неформальному та інформальному навчанні заклали американські вчені Р. Дейв, С. Трун, Д. Коллер, Л. Левін, Т. Фенвік, Н. Хард та інші. В Україні питанням вивчення досвіду неформальної освіти дорослих за допомогою застосування масових відкритих онлайн-курсів присвячено дослідження І. Примаченка, О. Аніщенко, І. Жукевича, О. Самойленко, І. Беззуб, В. Осецького, М. Мясковської, І. Бацуровської та інших.

Радою Європи в березні 2000 року було прийнято «Меморандум освіти протягом життя», в якому зазначено, що безперервна та неформальна освіта повинні стати головною рушійною силою розвитку суспільства, соціальної єдності та зайнятості [7, с. 708].

Національна доктрина неформальної освіти визначається Конституцією України, Законом України «Про освіту» та іншими нормативно-правовими актами. Зокрема, ст. 8 Закону України «Про освіту» позначено, що особа реалізує своє конституційне право на освіту впродовж життя через формальну, неформальну та інформальну освіту. А неформальну освіту Закон трактує як здобуття особою певних знань і компетентностей за освітніми програмами та не передбачає присудження державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти [4].

Однак, аналіз нормативно-правової бази, досліджень зарубіжних та українських учених переконують, що досі не визначено єдиного підходу щодо якості та ефективності використання масових відкритих онлайн-курсів при вивченні економічних дисциплін у системі неформальної освіти дорослих.

Уперше термін «масовий відкритий онлайн-курс» був представлений у 2008 році Дейвом Корм'є з університету Острова Принца Едварда як відповідь на курс Джорджа Сіменса і Стівена Даунса під назвою «Коннективізм і сполучні знання». У 2011 році в Стенфорді Себастьян Трун відкрив курс, присвячений штучному інтелекту, на який зареєструвалося понад 160 тис. слухачів із 190 країн світу [2; 3, с. 1-2; 6, с. 64]. Саме з 2011 року у світі почали активно дискутувати про онлайн-освіту як самостійне явище та ефективну альтернативу традиційним методам навчання. Мета масових відкритих онлайн-курсів на той час була спрямована на надання безкоштовного доступу до університетських навчальних програм для якнайбільшої кількості слухачів без географічних, економічних та демографічних обмежень [5, с. 158].

Уже у 2013 р. масові відкриті онлайн-курси стали системним викликом для більшості країн із розвиненою системою вищої освіти. Мода на відкриті онлайн-ресурси набула широкого розповсюдження в Австралії, Німеччині, Великобританії, Індії та Україні. Безперечно,

лідером на ринку онлайн-освіти є США, які мають найбільшу кількість онлайн-майданчиків і слухачів: понад 15 майданчиків, серед яких наймасштабніші та найпопулярніші – *Coursera*, *Edx*, *Udacity*. Значимість і надійність проєктам масових онлайн-курсів надає співпраця з провідними світовими університетами – Массачусетського, Стенфордського, Гарвардського та багатьма іншими [6, с. 64; 7, с. 713; 10, с. 257; 12, с. 107-109, 111-113].

Власні онлайн-платформи запустили в Німеччині (*Iiversity*, 2012), Іспанії (*Crypt4you*, 2013). Великобританія відповіла на виклик створенням альянсу *Future Learn* з дванадцятьма провідними британськими університетами, Європейський союз – створенням *OpenupEd*, який об'єднав 11 навчальних закладів [9, с. 57; 11, с. 88].

До технологічних перегонів залучилась і Україна, запустивши у 2014 році освітній проєкт *Prometheus*, *Eduget*, *EdEra* та ряд інших проєктів. Окрім цього, у 2013 році Україна стала одним із партнерів *Coursera*. У рамках співпраці відбувається субтитрування окремих навчальних курсів українською мовою [7, с. 713-715; 11, с. 90].

Як зазначають Г. Можасва та О. Самойленко, активне поширення масових відкритих онлайн-курсів у неформальній освіті дорослих зумовить формування нової освітньої парадигми з максимальним використанням дистанційних технологій і створенням єдиного транснаціонального інформаційно-освітнього середовища [9, с. 57; 12, с. 106, 114].

Схеми організації процесу навчання дорослих з економіки за допомогою МВОК-сервісів здебільшого схожі один на одній: потенціальний слухач, бажаючи отримати сучасні знання з економічних дисциплін та перейняти досвід від провідних викладачів, підприємців, управлінців, державних службовців, економістів, банкірів з усього світу, обирає в Інтернеті курс, потім реєструється на той курс, який його цікавить (наприклад, бізнес-моделювання). Діяльність слухача складається з прослуховування лекцій (як правило, у формі відеозапису), виконання ситуаційних завдань, тестування, обговорення на форумі завдання і проблеми. Крім того, слухач може пройти підсумкову атестацію та отримати сертифікат, що підтверджує успішне завершення курсу [7, с. 714; 9, с. 58].

Серед ключових особливостей онлайн-курсів, що пов'язані з реалізацією принципів безперервності та індивідуалізації освіти, вирішенням завдання популяризації сучасних наукових ідей, згрупованих у доступну для розуміння форму, О. Аніщенко називає масовість, відкритість, мережевий характер курсів, їх цілісність, яка передбачає не лише окремі фрагменти навчального матеріалу, а й практичні завдання, комунікативну складову, матеріали для перевірки набутих знань, і, нарешті, можливість отримати сертифікат при успішному засвоєнні курсу [5, с. 158].

У країнах Європейського Союзу навчання за допомогою відкритих онлайн-платформ є провідною формою отримання знань та підвищення кваліфікації в системі неформальної освіти дорослих. На сьогодні ці сервіси пропонують сотні масових відкритих онлайн-курсів, які охоплюють найважливіші галузі знань. Розглянемо загальновідомі проекти онлайн-освіти, де слухачі можуть отримати нові або вдосконалити існуючі знання з фінансово-економічної діяльності (табл. 6).

Таблиця 6

МВОК-проекти, що пропонують курси з економіки

Назва	Рік створення	Характеристика проекту	Окремі курси з економіки, що пропонуються
1	2	3	4
Khan Academy	2006	Некомерційний проект, створений педагогом Салманом Ханом для забезпечення високоякісної освіти. Ресурс надає доступ до курсів за спеціальностями: історія, медицина, економіка, фінанси, хімія, біологія, астрономія, музика, програмування, інформатика тощо.	Макроекономіка; мікроекономіка; фінанси та ринок капіталу.
Udacity	2012	Освітня організація, заснована викладачами комп'ютерних наук Стенфордського університету. Проект пропонує курси за напрямками: математика, фізика, інформатика, програмування, дизайн, економіка, статистика, психологія тощо.	Структури даних і алгоритми; бізнес-аналітика; як створити стартап; статистика; дизайн продукту; монетизація пропозицій; почніть свій запуск; А/В-тестування для бізнес-аналітиків та інші.
Coursera	2012	Освітній проект, заснований професорами інформатики Стенфордського університету. На платформі присутні курси за такими галузями: інженерія, гуманітарні науки, медицина, бізнес, інформатика тощо.	Фінансові ринки та інститути; фінансове та бізнес-моделювання; кар'єрний успіх; корпоративні фінанси та вартість компанії; зростаюче підприємництво в країнах з перехідною економікою та інші.
EdX	2012	Платформа заснована вченими Массачусетського технологічного інституту і	Як заробляти гроші, тестуючи програмне забезпечення;

		Гарвардського університету. Проект пропонує курси з біології, бізнесу, економіки, фінансів, хімії, інформатики, електроніки, машинобудування, історії, права, літератури, філософії, медицини тощо.	інвестування в акції; експертні продажі; повний курс цифрового маркетингу та інші.
Prometheus	2014	Найбільший і найуспішніший український громадський проєкт МВОК, заснований І. Примаченком та О. Молчановським. Сайт пропонує понад ста циклів занять за напрямками: економіка, бізнес, ІТ, вивчення іноземних мов, історія, право, державне управління, підготовка до ЗНО тощо.	Економіка для всіх; фінансовий менеджмент; бухгалтерський облік для початківців; підприємництво, власна справа в Україні; декларації доброчесно; курс на експорт; публічні закупівлі; ефективний бюджетний процес; як створити стартап та інші.

Джерело: інформація, що міститься в таблиці, взята з офіційних сайтів організацій

Як свідчать дані, що містяться на офіційному пошуковому порталі МВОК-платформ *Class Central*, 2014 рік вважається періодом, коли МВОК «змінити» світ. Такий «хайп» пояснюється новим та більш зручним підходом до неформальної освіти. За даними звіту «By The Numbers: MOOCs in 2019», оприлюдненому на порталі *Class Central*, кількість нових курсів наприкінці 2019 р. порівняно з 2014 р. збільшилася на 526,5%, що на 87,5% більше, ніж у 2018 рік (475%) [1].

Що ж стосується кількості користувачів онлайн-курсів, то збір даних розпочався лише наприкінці 2012 року. У 2013 р. темпи росту були незначними, проте вже у лютому 2014 р. кількість слухачів, які скористались МВОК, становила 17 млн. У 2019 році простір МВОК підвищився майже вшестеро, порівняно з аналогічним періодом у 2014 році – загальна кількість зареєстрованих користувачів, була понад 110 млн. (рис. 10) [1].

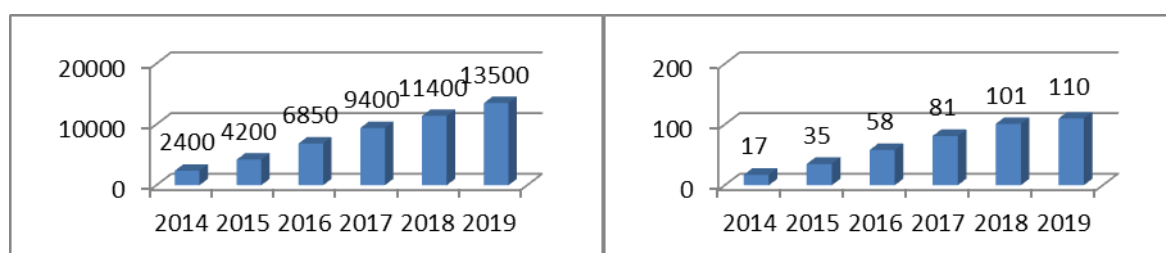

Рисунок 10. Чисельність онлайн-курсів та користувачів на платформах

На підтвердження гіпотези щодо позитивного впливу масових відкритих онлайн-курсів при вивченні економічних дисциплін у системі неформальної освіти автором наведено дані Class Central про розподіл курсів за галузями знань (рис. 11) – 19,7% користувачів серед інших галузей реєструються на заняття з бізнесу, економіки та фінансів [1].

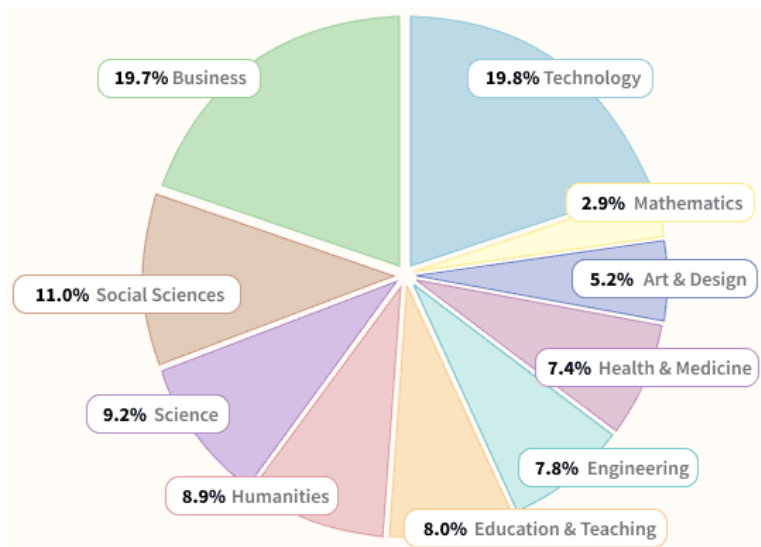

Рисунок 11. Розподіл онлайн-курсів за галузями знань

Перевагами онлайн-курсів у системі неформальної освіти дорослих є безкоштовність; підвищення кваліфікації без відриву від виробництва; розширення наукового світогляду, методологічних знань; транснаціональна та міжкультурна комунікація; застосування досвіду найкращих викладачів з усіх університетів світу.

Разом з цим розвиток МВОК-системи в Україні ускладнюють такі чинники: відсутність державної підтримки реалізації проєктів зі створення громадських онлайн-платформ; обмеженість практичних завдань і оцінки самостійної роботи слухача, оскільки використовуються тільки формалізовані завдання, які перевіряються автоматично; недостатня кількість українських фахівців для розробки якісних уроків та підтримки платформ, на яких вони будуть розташовані; проблема визнання сертифіката успішного закінчення онлайн-курсу університетами і роботодавцями; фінансові бар'єри, адже розробка МВОК потребує матеріальних і кваліфікованих людських ресурсів, що є проблемою для вищої освіти України в умовах економічної кризи [7, с. 713, 715; 8, с. 142-143; 12, с. 114].

Сучасні умови розвитку ринку праці потребують підготовки фахівців-економістів нового покоління, які здатні до постійного оновлення знань, інноваційних підходів у навчальній та професійній діяльності, проєктування особистісного зростання за допомогою неформальної освіти. Навчання за масовими відкритими онлайн-курсами – це прогресивна педагогічна технологія, яка ґрунтується на сучасних досягненнях у сфері інформаційно-телекомунікаційних

технологій. З огляду на світові тенденції динаміки розвитку неформальної освіти з використанням МВОК, можна стверджувати, що цей розвиток матиме неабиякий вплив на збагачення та оновлення знань, використання провідного міжнародного досвіду в сфері економіки, фінансів, статистики, банківської справи, цифрового маркетингу, біржової торгівлі, підприємництва, менеджменту, державної служби тощо.

Література

1. *By The Numbers: MOOCs in 2019*. URL: <https://www.classcentral.com/report/mooc-stats-2019>.
2. *Massive open online course*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Massive_open_online_course.
3. Maureen Ebben, Julien S. Murphy. Unpacking MOOC scholarly discourse: a review of nascent MOOC scholarship *Learning, Media and Technology*. 2014. С. 1-18.
4. Закон України «Про освіту» від 16.01.2020 р. № 38-39 (із зм. і доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
5. Аніщенко О. Тренди освіти дорослих: реалії та перспективи. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Мелітополь : Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. № 2 (15). С. 155-160.
6. Бацуровська І. В. Історія розвитку масових відкритих онлайн-курсів в освіті. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології*. 2015. Вип. 1. С. 63-66.
7. Беззуб І. Поширення інформаційно-комунікаційних технологій в освіті протягом життя. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2017. Вип. 48. С. 707-726.
8. Жукевич І. П. Інформальна освіта як фактор трансформації сучасної освіти. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2017. Вип. 79(1). С. 140-144.
9. Можаяева Г. В. Массовые онлайн-курсы: новый вектор в развитии непрерывного образования. *Открытое и дистанционное образование*. 2015. № 2. С. 56-65.
10. Мясковська М. О. Світові тенденції розвитку дистанційної освіти та перспективи для України. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Серія : Педагогічна*. 2015. Вип. 21. С. 256-258.
11. Осецький В. Л. Роль масових відкритих онлайн-курсів у сучасному «освітньому ландшафті». *Економіка України*. 2017. № 12. С. 86-98.
12. Самойленко О. MOOC-платформи як інструмент інформальної освіти дорослих. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 4. С. 103-116.